

היום נלמד בעזרת ה':

שבועות דף יט

(בעמוד הקודם)

למדנו במשנה - רבי אליעזר אומר השרץ ונעלם ממנו כו': רבי אליעזר אומר "השרץ ונעלם ממנו" על העלם שרץ חייב (- שכח שהוא טמא ואכל קודש או נכנס למקדש), ואינו חייב על העלם מקדש (ידע שהוא טמא ושכח שהמאכל קודש או שזה בית המקדש). רבי עקיבא אומר "ונעלם ממנו והוא טמא" על העלם טומאה חייב, ואינו חייב על העלם מקדש (כנ"ל).

מאי בינייהו? מה המחלוקת שלהם? הרי לשניהם חייב על 'העלם טומאה' (- שכח שהוא טמא ואכל קודש או נכנס למקדש) ולא על העלם מקדש (ידע שהוא טמא ושכח שהמאכל קודש או שזה בית המקדש).

אמר חזקיה: המחלוקת באדם שיש לפניו שרץ ונבלה, והוא נגע באחד מהם ואינו יודע במה נגע, ואכל קודש. לדעת ר' אליעזר הוא פטור מקרבן עולה ויורד, כי הוא צריך לדעת באיזו טומאה הוא נטמא. לדעת רבי עקיבא הוא חייב קרבן, כי מספיק שהוא יודע שהוא טמא ואינו צריך לדעת האם בשרץ או בנבלה.

וכן אמר עולא: כמו חזקיה. והיכן עולא אמר זאת? התשובה - עולא הקשה סתירה בדברי רבי אליעזר ותיירץ את הסתירה. כדלהלן.

מי א"ר אליעזר בעינן וכו': האם אמר רבי אליעזר שטמא שאכל קודש מתחייב בקרבן רק כשהוא יודע אם נטמא בשרץ או בנבלה? והרי רבי אליעזר אמר בכרייתא שאדם שהיו לפניו שתי חתיכות האסורות באכילה, אחת חלב והשניה שומן של קרבן 'נותר' (- לאחר שעבר זמן אכילתו). והוא אכל אחת מהן ואינו יודע איזו מהן, חייב חטאת. כי ממה נפשך הוא אכל מאכל שחייב עליו חטאת, בין אם זה חלב ובין אם זה נותר.

וכן כשיום כיפור חל סמוך לשבת, ועשה מלאכה בשוגג בזמן בין השמשות שבין שני הימים, ואינו יודע האם היה זה שבת או יום כיפור, חייב חטאת. וכן היתה אשתו נידה ביחד עם אחותו במיטה אחת, ובעל אחת מהן בשוגג ואינו יודע את מי, חייב חטאת.

ורבי יהושע חולק וסובר שהוא פטור מקרבן עד שידע במה חטא כי כתוב "בה", "או הוֹדַע אֵלָיו חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ".

ומשני: ועולא תירץ את הסתירה בדברי רבי אליעזר. לגבי כל האיסורים הנ"ל כתוב בקרבן חטאת "או הוֹדַע אֵלָיו חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ" דהיינו על חטא שחטא בכל אופן שהוא חייב להביא קרבן, ואין זה משנה באיזה חטא. אבל לגבי קרבן עולה ויורד על טומאת מקדש וקודשיו נאמר "או נִפְשָׁא אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דְּבַר טָמֵא או בְּנִבְלַת חַיָּה טָמֵא או בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טָמֵא או בְּנִבְלַת יֶשְׁרָץ טָמֵא". לאחר שכתוב בפסוק "בכל דבר טמא" מדוע הוצרכה התורה להוסיף "או בנבלת שרץ טמא"? בהכרח ללמד שהוא צריך לדעת האם הוא נטמא בנבלה או בשרץ בכדי להתחייב בקרבן. [לכאורה הפסוק לא היה צריך לפרט כלום, ומספיק היה לכתוב "בכל דבר טמא". התשובה לכך תתבאר בהמשך].

עד כאן הקושיא והתירוץ של עולא. על כל פנים מהקושיא של עולא רואים, שהוא למד את שיטת רבי אליעזר שבכדי להתחייב בקרבן עולה ויורד הוא צריך לדעת במה נטמא. (ומכאן שהוא למד את המחלוקת של רבי אליעזר ורבי עקיבא בזה).

ורבי עקיבא: החולק על רבי אליעזר וסובר שאין צורך לדעת במה חטא, מה הוא יענה על ההוכחה שמביא רבי אליעזר לשיטתו מהפסוק הנ"ל שפירט את טומאת שרץ? התשובה –

אידי דבעי למיכתב וכו': בגלל שהפסוק כבר הוצרך לפרט טומאת בהמה וחיה, וזאת בשביל הדרשה של רבי לעיל דף ז' [ראה הערה להלן], הוא כתב גם את טומאת שרץ. וזאת כמו שאמר תנא דבי רבי ישמעאל שפרשה שנאמרה וחזרה ונשתנתה, זהו בשביל חידוש אחד שנתחדש בה, למרות ששאר הדברים שנאמרו בה אין בהם חידוש. ולכן באמת אין שום חידוש בטומאת שרץ והוא נכתב אגב טומאת בהמה.

[הדרשה של רבי – מכיון שבהמה בכלל חיה לא היה צורך לכתוב 'נבלת בהמה', אלא 'הבהמה' מיותרת לגזירה שוה ללמד על קרבן עולה ויורד לטמא שאכל קודש].

ורבי אליעזר - האי בה מאי עביד ליה? רבי אליעזר שחלק על רבי יהושע בשאר האיסורים, וסובר שאינו צריך לדעת במה חטא. מה הוא יענה על הפסוק שהביא רבי יהושע לשיטתו "אֲנֹכִי חָטָא בָּהּ"?

והתשובה - פרט למתעסק. כלומר אם התכוון לחתוך את הירק התלוש מהאדמה ובטעות חתך ירק אחר המחובר לאדמה, הוא 'מתעסק' ופטור מקרבן. שהרי הוא יודע ששבת היום ואסור לחתוך את המחובר בשבת, אלא שהוא התעסק לחתוך את הירק המותר ובטעות חתך את הירק האיסור. אבל 'שוגג' הוא המתכוון למלאכה שהוא עושה, רק ששכח ששבת היום, או שלא ידע שמלאכה זו אסורה, או שלא ידע שהירק מחובר לאדמה.

(דהיינו, אם הוא רצה להרים מהקרקע ירק משום שחשב שהוא תלוש, וכשהרים אותו התברר שהוא היה מחובר, הוא נקרא 'שוגג' ולא מתעסק. משום שהוא טעה כשחשב שהירק תלוש, וזהו שוגג. מה שאין כן כשהרים בטעות ירק אחר, הוא לא טעה במחשבתו אלא התבלבל בפעולה שעשה, וזהו 'מתעסק').

ביאור אחר למחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא במשנתנו

ורבי יוחנן אמר משמעות דורשין איכא בינייהו: אין כאמת מחלוקת מעשית ביניהם, ולכו"ע אין צריך לדעת במה חטא. אלא המחלוקת היא רק, מהיכן לדרוש את הדין שיש קרבן עולה ויורד רק על שכחת הטומאה, ולא על שכחת הקודש והמקדש.

וכך גם סובר רב ששת. שהרי רב ששת היה מחליף את השיטות מרבי אליעזר לרבי עקיבא ולהיפך. ובהכרח משום שסבר שאין ענין להקפיד בזה שהרי אין הבדל ביניהם.

*

בעא מיניה רבא מרב נחמן - העלם זה וזה בידו מהו: לרבי אליעזר ורבי עקיבא הסוברים שרק על שכחת טומאה חייב קרבן ולא על שכחת קודש, מה הדין אם נעלם ממנו גם הטומאה וגם הקודש. האם חייב קרבן או לא? אמר לו רב נחמן - הרי יש לו העלם טומאה, וחייב.

קושיא: אדרבה! הרי העלם מקדש בידו, ופטור.

אמר רב אשי: נבדוק. אם אמרו לו שהוא טמא ולא אמרו לו שזה בית המקדש, וכששמע שהוא טמא הוא יצא החוצה, מתברר שהיה לו העלם טומאה ולכן הוא חייב קרבן. אבל אם אמרו לו שזה בית המקדש ולא אמרו לו שהוא טמא והוא יצא החוצה, מתברר שהיה לו העלם מקדש ולכן הוא פטור מקרבן.

אמר ליה רבינא לרב אשי: אין ראייה מהבדיקה הזו. יתכן שהוא שכח את שני הדברים, גם שהוא טמא וגם שזה מקדש. וכשאמרו לו שזה מקדש, מדוע הוא פרש החוצה? בגלל שהוא חשב לעצמו מדוע הזכירו לי את זה? ואז הוא נזכר גם שהוא היה טמא. וכן כשאמרו לו שהוא טמא הוא חשב לעצמו מדוע אמרו לי את זה? ואז נזכר שהוא נמצא במקדש. ואם כן עדיין שני הדברים נעלמו ממנו. ולכן אין הבדל מה אמרו לו, ובשניהם פטור.

*

תנו רבנן שני שבילין: אם יש שני שבילים, באחד מהם יש קבר ואם כן העובר בשביל הזה מאהיל על הקבר ונהיה טמא, ובשני אין קבר. והלך אדם בשביל הראשון ולא נכנס למקדש, ואחר כך הלך בשביל השני, ואז הוא ידע שהוא בודאי טמא. ואחר כך הוא שכח שהלך בשבילים ונכנס למקדש. הוא חייב קרבן עולה ויורד, כי הוא נכנס למקדש בשכחת טומאה ודאית.

אבל אם הוא הלך בשביל הראשון וידע שהוא ספק טמא, ושכח ונכנס למקדש. ולאחר מכן היזו עליו בשלישי ובשביעי והוא טבל ונטהר מטומאתו. ואז הוא הלך בשביל השני וידע שהוא שוב פעם ספק טמא, ושכח ונכנס למקדש.

לדעת ת"ק חייב קרבן. כי ממה נפשך הוא נכנס למקדש כשהוא ודאי טמא ושכח מהטומאה, או בפעם הראשונה או בפעם השניה. לדעת רבי שמעון הוא פטור. כי בכל פעם שנכנס למקדש הוא היה רק ספק טמא. שהרי בפעם השניה שנכנס הוא כבר נטהר מהספק שהיה לו בשביל הראשון, ואם כן כשהלך בשביל השני זהו ספק חדש בפני עצמו. לדעת ר"ש בן יהודה בשם רבי שמעון הוא פטור 'בכולן' כלומר גם במקרה הראשון שבכרייתא (שהלך בשני השבילים ואחר כך נכנס למקדש). הגמרא מיד מקשה על כך -

שאלה: בכולן ואפילו בקמייתא? האם רבי שמעון בן יהודה פוטר אפילו במקרה הראשון של הכרייתא (= שהלך בשני השבילים ואח"כ נכנס למקדש)? והרי בכל מקרה הוא הוא טמא כיון שהלך בשני השבילים, ומדוע פטור אם נכנס למקדש?

תשובה: **אמר רבא:** הברייטא עוסקת במקרה שהוא הלך בשביל הראשון וידע שהלך בו, ואח"כ כשהלך בשביל השני שכח שהלך בראשון, ולכן הוא חשב שהוא רק ספק טמא, וכשהוא נכנס למקדש יש לו רק 'מקצת ידיעה' (= כיון שאילו היה זוכר שהלך בראשון הרי היתה לו כעת ידיעה וודאית שהוא טמא, ובגלל ששכח אינו יודע בוודאי, ואין זו 'ידעת ספק' אלא 'מקצת ידיעה'), ובזה נחלקו בברייטא, תנא קמא סבר שלדעת רבי שמעון חייב, שכיון שבאמת הוא נטמא בוודאי (שהרי הוא הלך בשני השבילים) לכן אנו אומרים שמקצת הידיעה נחשבת כידיעה שלמה, ונמצא שיש כאן ידיעה בתחילה ולכן חייב, ורבי שמעון בן יהודה סובר שלדעת רבי שמעון לא אומרים שמקצת ידיעה נחשבת כידיעה שלמה.

למדנו לעיל בברייטא הנ"ל - הלך בראשון ונכנס, הזה ושנה וטבל, חזר והלך בשני ונכנס חייב, ורבי שמעון פוטר.

שאלה: **ואמאי חייב, ספק ידיעה הוא?!** מדוע תנא קמא מחייב, והרי יש כאן רק ספק ידיעה.

תשובה: **אמר רבי יוחנן:** לגבי ידיעה בתחילה עשו ספק ידיעה כידיעה. **וריש לקיש אמר:** תנא קמא בברייטא סובר כרבי ישמעאל שלא צריך ידיעה בתחילה.

קושיא: **ורמי דרבי יוחנן אדרבי יוחנן, ורמי דריש לקיש אדריש לקיש:** לכאורה דברי רבי יוחנן וריש לקיש סותרים את דבריהם שאמרו במקום אחר.

דתניא: מי שאכל חתיכה שהיא ספק חלב וספק שומן (= כלומר שאכל את החתיכה בשוגג כיון שחשב שהיא של שומן), ולאחר זמן נודע לו שהיא ספק חלב, וכעת עליו להביא קרבן אשם תלוי (= שהוא קרבן הבא על הספק), ואח"כ שוב חזר ואכל חתיכה שהיא ספק חלב וספק שומן (= כנ"ל) ולאחר זמן נודע לו שהיא ספק חלב, **רבי אומר** כשם שלגבי קרבן חטאת הוא מביא קרבן חטאת על כל אכילה ואכילה (= יבואר להלן), כך כשהוא אכל ספק חלב עליו להביא קרבן אשם תלוי על כל אכילה ואכילה.

ר"ש בן יהודה ורבי אלעזר ברבי שמעון אמרו משום **רבי שמעון** מביא רק קרבן אשם תלוי אחד, שנאמר לגבי אשם תלוי **"וְכָפַר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׁגָגָתוֹ אֶשֶׁר שִׁגְגָה"**, ודורשים שהתורה ריבתה הרבה "שגגות" שחייבים עליהם רק אשם תלוי אחד.

עד כאן הברייטא. כעת נחלקו ריש לקיש ורבי יוחנן בביאור דברי רבי:

ואמר ריש לקיש, כאן שנה רבי ידיעות ספיקות מתחלקות לחטאות: כלומר כך כוונת רבי, כשם שאם היה מתברר לו לאחר זמן שהחתיכה היתה של חֵלֶב הוא היה מביא קרבן חטאת על כל אכילה ואכילה, כיון שידיעת הספק שהיתה לו בינתיים (= בין אכילה לאכילה נודע לו שהוא אכל חתיכה שהיא ספק חֵלֶב) מחלקת אותם לשני חיובים (= אבל אם לא היה נודע לו בינתיים היה זה נחשב שהוא אכל את שתי החתיכות בהעלם אחד, והיה חייב רק חטאת אחת), כך גם כשלא נודע לו שהן וודאי חֵלֶב אלא ספק חֵלֶב מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת.

ורבי יוחנן אמר, כשם שידיעות ודאי בעלמא מתחלקות לחטאות, כך ידיעות ספק מתחלקות לאשמות: כלומר אין כוונת רבי כדברי ריש לקיש, אלא כך כוונת רבי, כשם שלגבי חטאת הבאה על ידיעת וודאי (= כגון שלאחר שאכל חתיכה התברר לו שהיא של חֵלֶב וודאי), ידיעת וודאי שבינתיים מחלקת לחטאות (= שאם נודע לו שהחתיכה שאכל היתה של חלב וודאי, ואח"כ שוב אכל חתיכה ונודע לו שהיא של חֵלֶב וודאי, עליו להביא קרבן חטאת על כל אכילה ואכילה), כך לגבי אשם תלוי (= כגון שנודע לו שהחתיכה היתה ספק חֵלֶב) הידיעת ספק שבינתיים מחלקת לאשמות (= שאם נודע לו שהחתיכה שאכל היתה של ספק חֵלֶב, ואח"כ שוב אכל חתיכה ונודע לו שהיא ספק חֵלֶב, עליו להביא קרבן אשם תלוי על כל אכילה ואכילה).

נמצא שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו בדן 'ידיעת ספק' האם היא ידיעה לחלק (לגבי קרבן חטאת) או לא, לדעת רבי יוחנן 'ידיעת ספק' אינה כידיעה, ואילו לדעת ריש לקיש 'ידיעת ספק' כידיעה, וזה הוא להיפך משיטתם לעיל, שלרבי יוחנן 'ידיעת ספק' כידיעה ולריש לקיש אינה כידיעה.

בשלמא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן לא קשיא: אמנם על רבי יוחנן לא קשה, כיון שכאן לגבי טומאת מקדש וקדשיו עשו 'ידיעת ספק' כידיעה, אבל בכל התורה כולה 'ידיעת ספק' אינה כידיעה. **והטעם הוא -**

הכא הוא דלא כתיבא ידיעה בהדיא, מונעלם הוא דקא אתי: כאן לגבי טומאת מקדש וקדשיו לא כתוב במפורש שצריך ידיעה כדי להתחייב בקרבן עולה ויורד, אלא אנו לומדים זאת מכך שנאמר **"וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ"**, דהיינו שחייב רק אם בהתחלה ידע ואח"כ נעלם ממנו חייב, ולכן די גם בידיעת ספק כדי לחייב אותו.

ולא בכל התורה כולה עשו, דכתיב "או הודע אליו", ידיעה מעלייתא בעינן: אבל בכל התורה כולה לא עשו "ידיעת ספק" כידיעה, כיון שנאמר במפורש "או הודע אליו חטאתו אשר חטא", ולכן צריך ידיעה גמורה.

אלא לריש לקיש אדמוקים ליה כר' ישמעאל נוקמה כרבי: אבל לריש לקיש נשאר קשה, מדוע הוא היה צריך להעמיד את הברייתא של שני שבילים כרבי ישמעאל הסובר שלא צריך ידיעה בתחילה (= כלומר ששאלנו לעיל מדוע חייב והרי יש לו רק ספק ידיעה, ותיפרץ ריש לקיש שזה כדעת רבי ישמעאל שבכלל לא צריך ידיעה בתחילה), שיעמיד אותה כרבי הסובר ש'ספק ידיעה' כידיעה ולכן חייב.

תירוץ: הא קא משמע לן: ריש לקיש בא להשמיע לנו שלדעת רבי ישמעאל לא צריך ידיעה בתחילה.

קושיא על התירוץ: פשיטא דלא בעי! מדלא מייתי ליה קראי "ונעלם" דמיחייב על העלם מקדש: ריש לקיש לא צריך להשמיע לנו זאת, משום שזהו דבר פשוט! שהרי נאמר בתורה פעמיים "וְנִעְלַם", ורבי ישמעאל דורש את אחד מהם שחייב על העלם טומאה, ואת השני שחייב על העלם מקדש, וא"כ לא נשאר לו מהיכן ללמוד שצריך ידיעה בתחילה, ובהכרח שהוא סובר שלא צריך ידיעה בתחילה, וריש לקיש לא היה צריך להשמיע לנו דבר זה.

תירוץ: מהו דתימא: היה מקום לחשוב שאמנם אין לרבי ישמעאל לימוד מהפסוק, אבל הוא סובר שצריך ידיעה בתחילה מהלכה למשה מסיני, לכך משמיע לנו ריש לקיש שרבי ישמעאל סובר שלא צריך ידיעה בתחילה.

הדרך עלך ידיעות הטומאה

פרק שלישי. משנה: שבועות שתיים שהן ארבע: כלומר שתי 'שבועות ביטוי' כתובות במפורש בתורה, ועוד שתי שבועות ביטוי ממדרש חכמים, ס"ה ארבע סוגים של שבועות ביטוי.

המשנה מפרטת מה הם:

שבועה שאוכל ושלא אוכל: נאמר בתורה "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב", משמע שהוא נשבע להבא להרע לעצמו כגון שנשבע 'לא אוכל', או שנשבע להבא להיטיב לעצמו כגון שנשבע 'אוכל'. שתי שבועות אלו מפורשות בתורה.

שאכלתי ושלא אכלתי: ועוד שתי שבועות ממדרש חכמים (= הגמ' תבאר לקמן את הדרשה) שהם שבועה על לשעבר, שנשבע שאכל או שלא אכל.

שבועה שלא אוכל ואכל כל שהוא חייב, דברי רבי עקיבא: אם נשבע 'לא אוכל' ואח"כ אכל כל שהוא, חייב (= במזיד חייב מלקות ובשוגג חייב קרבן עולה ויורד).

אמרו לו לר"ע, היכן מצינו באוכל 'כל שהוא' שהוא חייב, שמחמת כן אתה אומר שאף זה שאכל כל שהוא חייב?

אמר להם ר' עקיבא, וכי היכן מצינו במדבר ומביא קרבן, שזה מדבר ומביא קרבן: כלומר ולשיטתכם היכן מצאנו שאדם מביא קרבן בגלל ביטול דיבורו? אלא כיון שחויב קרבן שבועה הוא על שביטל את דיבורו (= כלומר התורה חידשה בפרשת שבועות ביטוי שיש חויב קרבן על ביטול דיבורו בלבד), לכן גם זה שאכל רק כל שהוא מביא קרבן על שביטל את דיבורו, שכשנשבע 'לא אוכל' דעתו לאסור את עצמו אפילו בכל שהוא.